

TANULMÁNY

Erdélyi magyar fiatalok a társadalmi struktúrában

SZABÓ JÚLIA¹

ABSZTRAKT

Jelen tanulmány két nagymintás (MOZAIK 2001, illetve Magyar Ifjúság Kutatás 2016) ifjúság-kutatás alapján mutatja be az erdélyi magyar fiatalok társadalmi-gazdasági, munkaerőpiaci és iskolázottsági helyzetében bekövetkezett változásokat. Kulcskérdésünk, hogy a társadalmi rétegződés eszköztárából melyik paradigma segítségével tudjuk leírni a fiatalok körében megmutakozó egyenlőtlenségeket, illetve milyen struktúraképző elemek differenciálják ezt a korosztályt. Következéseink szerint – az iskolai végzettség státusra gyakorolt hatása nőtt, az apa foglalkozásának szerepe viszont csökkent, tehát hagyományos rétegváltozók kevesebbet magyaráznak, mint korábban – a fiatalok társadalmi rétegződésének a feltárásában a társadalmi státus (foglalkozás) mellett figyelembe kell venni a horizontális különbségeket is.

KULCSSZAVAK: fiatalok, fogyasztás, életstílus, státus, stratifikáció

ABSTRACT

Social stratification among Transylvanian youngsters: youth in the new social structure

We investigate changes in the socio-economical, labor market, and educational situation of the Hungarian youngsters from Transylvania; the investigation is based on two large-scale (MOZAIK 2001 and Youth 2016) surveys. The principal research question is the choice of the paradigm from the toolbox of social stratification that can describe the inequalities within this group. Our conclusions state that the influence traditional variables diminished, and that horizontal differences must be taken also into consideration to better describe stratification.

KEYWORDS: youngsters, consumption, lifestyle, status, stratification

Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy az elmúlt tizenöt-húsz év ifjúságkutatásai alapján bemutassuk az erdélyi magyar fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyzetét. Azt vizsgáljuk, hogy milyen változások következtek be a fiatalok társadalmi-gazdasági, munkaerőpiaci és iskolázottsági helyzetében, illetve hogy a fiatalok státushelyzete

¹ Budapesti Corvinus Egyetem. Szociológia Doktori Iskola. julia.szabo.05@gmail.com

TANULMÁNY

hogyan függ össze különböző szociodemográfiai jellemzőkkel (nem, életkor, településtípus, iskolai végzettség, apa iskolai végzettsége és foglalkozása).

Kutatásunk egyik kulcskérdése tehát, hogy ha le akarjuk írni az erdélyi magyar fiatalokat, akkor erre elégséges a hagyományos, a foglalkozásalapú paradigma, vagy a fogyasztást (ezen belül pedig sajátosan a kulturális igényeket) is be kell vonni az elemzésbe?

Bár a társadalmi rétegződés vizsgálatának és módszertanának több évtizedes hagyománya van, mégis egyre nehezebben megragadható, leírható folyamat. Nincs egyetértés abban, hogy melyek azok a változók, amelyeket leginkább relevánsnak tekintünk, amikor a fiatalok társadalomban elfoglalt helyét akarjuk megérteni (Bauer et al. 2003, Ercsei 2006, Gábor – Gaul – Szemerszki 2006, Kabai 2006, Veres 2006, 2011, Zinnecker 2006, Szabó 2018).

A leggyakrabban használt rétegeképző tényező a rétegződés leírására a foglalkozási pozíció. Főleg a kelet-közép-európai országokban a rendszerváltást követően még sokáig a hagyományos mechanizmusok differenciálják a társadalmat, viszont egyre inkább megjelennek az új struktúraképző elemek (életmód, fogyasztás) is, amelyek jelentős mértékben érintik és strukturálják a fiatal korosztályt is (Fekete – Prazsák 2014, Bokányi – Gyorgyovich – Pillók 2018, Szabó 2018).

A fiatal korosztály rétegszerkezetének leírása azért is bizonyul nehéz feladatnak, mert a fiatalok – különösen azok, akik egzisztenciálisan még nem függetlenedtek – egy úgynevezett útkereső állapotban vannak. Nem rendelkeznek mindegyikük foglalkozási pozícióval, jelentős részük még a szülőkkel él, másik része viszont már családot alapított, önálló háztartásban él. Felvetődik tehát, hogy a fiatalok önálló, vagy az örökölt státusát vegyük figyelembe az elemzés során. Ezt a nehézséget azzal próbáltuk kiküszöbölni, hogy a tanulókat és a dolgozókat külön is bevontuk az elemzésbe.

Jelen tanulmány figyelembe veszi azt, hogy a századforduló környékén a társadalom tagozódásában jelentős változások mentek végbe, és arra törekszik, hogy a régi és az új struktúraképző elemek összehangolásával írja le a fiatalok helyzetét.

Irodalmi kitekintés

A társadalmi rétegződés leírására kétféle megközelítés létezik, az egyik az osztályszerkezeti megközelítés, mely szerint a foglalkozás, a munkaerőpiaci helyzet mutatja meg az egyéneknek a társadalomban elfoglalt helyüket, a másik megközelítés az egyenlőtlenségek vizsgálata során nem a foglalkozásokból indulnak ki, hanem inkább fogyasztási mintázatokkal írja le a társadalmat: ezek az életstílus- és a miliő-kutatások.

Treiman (1970) a rendszerváltás kontextusában ma is gyakran idézett modernizációs tézise szerint az oktatás elterjedtsége, a tömegkommunikáció, a fokozott urbanizációs folyamatok és a földrajzi mobilitás a merev osztályszerkezet lebontásá-

TANULMÁNY

nak irányába hat. Eredményei szerint az iparosodottabb országokban az iskolázottságnak a foglalkozásra gyakorolt hatása erősebb és az apa foglalkozásának hatása gyengébb (Treiman 1970).

A szociológiai kutatásokban a foglalkozások pozícióját a sztratifikációs rendszerben három módon mérik: presztízs-besorolásokkal, származtatott osztálykategóriákkal, illetve társadalmi-gazdasági státuspontokkal (Ganzeboom – De Graaf – Treiman 1992). A foglalkozási osztályszerkezet egyik legfontosabb nemzetközi modellje az EGP-osztályséma, amely Erikson, Goldthorpe és Portocarero² szerzők nevéhez kapcsolódik, amely különbséget tesz a foglalkoztatók, az önfoglalkoztatók, illetve az alkalmazottak csoportjai között. Figyelembe véve a munkavállaló és a munkaadó közti szerződéses viszonyt, az alkalmazottak kategóriáját további kisebb csoportokra osztja (Erikson – Goldthorpe – Portocarero 1988).

Az osztály fogalma Bourdieu (1987) megközelítésében is jelen van, az anyagi, kulturális, és kapcsolati tőkére vonatkozó elmélete alapvetően a társadalmi egyenlőtlenségek vertikális elrendeződéséről szól. Ő az, aki összekapcsolja a társadalmi csoportok, illetve osztályok magatartásrendjét az egyén viselkedésével. A homológia strukturalista fogalmát használja ahhoz, hogy a társadalmi pozíció, a habitus és az életstílus hasonlóságát jelezze. A habitust azok az osztályhelyzetből adódó létfeltételek alakítják, amelyek egyúttal meghatározzák az egyének viselkedését, és befolyásolják, hogy hogyan érzékelik a világot.

Az ifjúság rétegződésének leírására Zinnecker szintén Bourdieu elméletét használja, mely szerint az ifjúság a szülői osztályhelyzet szerint szegmentálódik, amelyet a rendelkezésre álló kulturális és gazdasági tőke mennyisége határoz meg. Az osztályspecifikus habitus és az ifjúság ideológiai koncepciói között összefüggést állít fel és három ifjúsági habitust különböztet meg. A felső réteg fiataljait, akiknek hatalmas játéktérük lehetővé teszi, hogy megtervezzék a társadalmi pozíció átvitelét, és az idővel való rendelkezésnek sincs külső korlátja, lehetőségük van a különböző tőkék megszerzésére. A kispolgárok esetében, akik közepes tőkevolumennel rendelkeznek, az ifjúság fogalma a képzési karrier idejére korlátozódik, nincs olyan mértékű autonómiájuk, mint a felső rétegből származóknak. A gyermekkori státusból vezető utat a felnőtt státushoz saját teljesítménnyel kell megszerezni, ami azt jelenti, hogy egy behatárolt ifjúsági életről van szó. Végül a csekély tőkevolumennel rendelkező, alsó osztályból származó fiatalok esetében az ifjúkor siettetésének a kényszere uralkodik: „a státus átmenet megrövidítése és siettetése sem a gyakorlatban, sem az ideológiában nem hagyja kibontakozni az ifjúságot” (Zinnecker 1993, 2006).

Beck paradigmaváltó elmélete szerint az osztályhelyzet hagyománya elvész, és megindul az élethelyzetek és életutak diverzifikálódása és individualizálódása.

² Az osztályséma részletes leírásához, illetve logikai felépítéséhez lásd az Erikson – Goldthorpe 1996, illetve Erikson – Goldthorpe – Portocarero 1998 munkájában található összefoglaló ábrákat.

TANULMÁNY

A gazdasági fellendülés, oktatási expanzió stb. hatására a szubkulturális osztályidentitások fokozódó mértékben elenyésznek (Beck 2004).

A társadalomkutatók egy része felveti annak eshetőségét, hogy a társadalomszerkezet leírásában a fogyasztási, illetve életstílus-csoportok komoly kihívást jelentenek (Hradil 1995, Pakulski – Waters 1996, Beck 2004, Kovách – Kuczi – Jókuthy 2006) a hagyományos, a munkaerőpiaci pozíción, illetve a foglalkozáson alapuló osztály- és rétegződési modellekkel szemben (Bourdieu 1978, Erikson – Goldthorpe – Portocarero 1988, Huszár 2012, Crompton – Scott 2014, Harcsa 2016).

Egy másik paradigma szemléletmód szerint szükséges az osztálykonceptió újragondolása, de nem utasítja el egyértelműen az osztály terminológiáját, és nem értenek egyet azzal, hogy a vertikális rétegződést felváltotta volna a horizontális tagozódás (Róbert 2015).

Ezen elméleti dilemmák hatására az ifjúságszociológiával foglalkozók körében is egy intenzív vita indult el arról, hogy milyen tényezőket kell figyelembe venni a fiatalok társadalmi helyzetének vizsgálatakor, hogy a modern (sőt posztmodern) társadalmak ifjúságát képesek-e megragadni a klasszikus foglalkozásalapú magyarázó modellek. Az ifjúságkutatás szakirodalmában az ifjúsági korszakváltást összekapcsolják a középosztályosodás kérdésével. A kutatók felhívják a figyelmet a folyamat osztály-/rétegspecifikus jellegére, miszerint az ifjúsági korszakváltás eltérően érvényesül a fiatalok különböző szegmensein. Chisholm szerint az ifjúságkutatásban a vertikális és horizontális értelmezési kereteket együtt kell alkalmazni, a strukturális tényezők arra utalnak, hogy az ifjúságkutatásnak mint társadalmi kategóriának az arculata továbbra is igen heterogén marad (Chisholm 2006).

A struktúraelemzés diskurzusát a mai napig a rétegződés- és osztályelméletek vitái határozzák meg. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy ha az erdélyi magyar fiatalok rétegződését akarjuk leírni, akkor milyen paradigmából kell kiindulnunk. Vajon az életstílus- és miliókutatások tekinthetők-e az osztály- és rétegződésmodellek alternatívájának?

Jelen tanulmány abból a megközelítésből indul ki, hogy a fogyasztás- és életstílus-kutatások nem leváltják a hagyományos elméleteket (Berger 2008), hanem inkább kiegészítik azokat, és e kétféle elméleti megközelítés segítségével rajzolja meg a mai fiatalok szegmentációját.

Kísérletek a magyarországi fiatalok társadalmi helyzetének leírására

A magyarországi rétegződésvizsgálatnak is több évtizedes hagyománya van (Hege-dűs 1966, Ferge 1969, Kolosi 2000, Fábíán – Róbert – Szívós 1998, Fábíán – Kolosi – Róbert 2000, Kolosi – Keller 2010, Fábíán 2015). Számos modell figyelembe vette, hogy a fogyasztás révén nyilvánosan is kifejeződnek a hierarchikus és a nem hierar-

TANULMÁNY

chikus jellegű társadalmi különbségek. A fiatalok rétegződési vizsgálatának azonban kevesebb figyelmet szenteltek.

Az ezredforduló után készült ifjúságkutatások eredményeire támaszkodva Bauer és társai hat dimenzió szerint vizsgálták a magyarországi fiatal korosztályt: tudás-tőke, anyagi tőke, szociodemográfiai változók, életmód és kulturális fogyasztás, ami alapján 22 társadalmi csoportot azonosítottak, és ebből három réteget alakítottak ki (a rendszerváltozás nyertesei, a rendszerváltás túlélői – köztes réteg, a rendszerváltozás vesztesei). A rétegek tehát valóban hierarchiát képeznek, de az egyes rétegen belüli csoportok között horizontális kapcsolatot is feltételeztek (Bauer et al. 2003). Bő egy évtizeddel az előbbi felmérés után, a 2012-es magyarországi nagymintás ifjúságkutatás alapján Nagy Ádám újra elvégezte ezt a csoportosítást hasonló dimenziók (demográfia, szubjektív helyzetértékelés, médiafogyasztás, kulturális terek látogatottsága, sport, kockázati magatartások) mentén, és 15 homogén csoportot³ állapított meg (Nagy 2014).

További fiatalokkal kapcsolatos elemzések a Sziget Fesztivál-felmérések alapján láttak napvilágot, a középosztályosodási jelenségek megnyilvánulási formáit közép-európai kontextusban az ifjúság körében elsősorban Gábor Kálmán elemezte részletesen (Gábor 1996, 2000, 2004, 2005a). Azt vizsgálták, hogy hogyan kapcsolódik össze az ifjúsági korszakváltás a fiatalok középosztályosodásával, rákérdezve a fesztiválózó fiatalok osztálytudatára. Egyik alapvető állításuk, hogy Sziget mint élménykultúra a középosztálytudat kialakításának fontos színterévé válik (Gábor – Gaul – Szemerszki 2006).

Az eddigi elemzésekhez képest Kabai (2006) a fiatalok rétegződését vizsgálva egy új kísérleti modell kidolgozására vállalkozott, egy új rétegeképző dimenziót, az „*egyéni életutat*” emeli be elemzésébe (Kabai 2006). Egy későbbi írásban, a 2016-os ifjúságszociológia felmérés adatait elemezve Kabai és társai úgy vélik, hogy a posztmodern világban élő fiatalok helyzetét a „klasszikus rétegeképző tényezőknél” erősebben határozza meg az életútjuk alakulása (Kabai – Iharosi – Kabainé Tóth 2018). A megközelítés egyik legélesebb kritikája, hogy az életesemény nem „vált rétegeképzővé”, hanem inkább a kutatók döntöttek úgy, hogy az életeseményeket bevonják a magyarázómodellbe, majd ezt a döntésüket empirikus elemzéssel igazolni próbálják (Éber Márk 2016).

További két fiatalokat célzó rétegződésvizsgálat inkább a horizontális különbségek feltárására fekteti a hangsúlyt, de ugyanakkor figyelembe vették a gazdasá-

³ Átlag feletti tőkével bíró csoport (23%): nevelt kulturális elit, gondtalan optimisták, megkapaszkodott fiúk. Átlagos tőkemennyiséggel rendelkezők (43%): kiegyensúlyozott közép, kényelmes álmodozók, pesszimista közép, perspektivikus kultúrafogyasztói tizenévesek. Átlag alatti tőkekoncentrációval jellemezhetőek (17%): kitörni vágyók; lecsúszott, de nyitott optimisták; reménytelenül beragadók; bulizós veszélyeztetettek; passzív, megállapodott deprivált nők. Inkonzisztensek (18%): arctalanok, jó hátterű urbánus kísérletező fiúk, menekülők.

TANULMÁNY

gi dimenziók mentén létrejövő hierarchikus különbségeket is. A Fekete és Prazsák szerzőpáros a fiatalok kulturális rétegződését vizsgálva négy kultúrafogyasztói csoportot határoznak meg: kulturálisan szegény, könnyed szórakozó, omnivore, elit. Az így kialakult csoportokat kulturális kasztrendszernek nevezik, melyek jellemzői, hogy az alacsonyabb társadalmi státusz szegényesebb kulturális aktivitással, a magasabb pedig gyakoribb kulturális részvétellel jár (Fekete – Prazsák 2014).

Egy másik, 2016-os felmérés eredményei alapján a fiatalokat 6 homogénebb klaszterbe csoportosították: magányosak, közélet iránt közömbös társaságiak, társasági műveltek, jólétben élő optimista aktívak, anyagilag deprivált optimisták, peszsimisták. Modellüket úgy építették föl, hogy a hagyományos réteggépző változók helyett inkább szubjektív kérdésekre koncentráltak: jövőbeli szubjektív kilátások, politikai aktivitás, társadalmi kapcsolatok helyzete, illetve a műveltség. Azonban itt is bevontak egy hagyományos réteggépző változót az elemzésbe: az anyagi helyzetet (Bokányi – Gyorgyovich – Pillók 2018).

Kísérletek az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetének leírására

A rendszerváltást követően az első, kifejezetten a fiatalokat célzó nagymintás kutatás a MOZAIK 2001. A „*Perifériáról a centrumba*” címen 2005-ben megjelent tanulmánykötet középpontjában a rendszerváltozás fiatalokra kifejtett hatásai állnak. Ebben a kötetben több olyan elemzés is született, amely az erdélyi magyar fiatalok helyzetének értelmezéséhez az ifjúsági korszakváltás két forгатókönyvének a megvalósulási esélyeit vizsgálják: a munkanélküliségi, illetve szabadidős szcenárió bekövetkeztét, dominanciáját (Csata 2005, Gábor 2005, Veres 2005).

Veres (2005) tanulmányában a fiatalok társadalmi térben elfoglalt helyéről olvashatunk, azt vizsgálja, hogy mennyire tükröződik az ifjúsági korszakváltás az élet-események tervezésében, illetve hogy az életszakaszok közötti átmenet mennyire rétegfüggő és a rétegfüggőség mennyire van összefüggésben az etnikai hovatartozással. Következtetése szerint a fiatalok jövőtervezését a régió általános társadalmi-gazdasági helyzete és a réteghelyzet határozza meg. A jobb helyzetben levő régiók fiataljai körében megfigyelhetjük az iskolai ifjúsági életszakasz meghosszabbodását és az oktatás expanzióját, ugyanakkor a származási háttér is jelentősen befolyásolja a jövőtervezést. Zinnecker osztályhabitusaihoz kapcsolódva úgy véli, hogy a legjobb gazdasági és kulturális héttérrel rendelkező fiatalok a vállalkozói pályát, a kulturális osztályfrakciók pedig a továbbtanulást választják (Veres 2005). Egy későbbi írásban Veres (2011) azt vizsgálja, hogy a fiatalok sebezhetősége mennyire általános és milyen mértékben osztályspecifikus. Hipotézise szerint a fiatalok társadalmi osztályhelyzet szerint más és más problémákat érzékelnek, vagyis azok a fiatalok, akik a társadalmi struktúra felső részéhez tartoznak, inkább szembesülnek a globalizációval járó problémákkal, a struktúra alsó részéhez tartozó fiatalok prob-

TANULMÁNY

lémái pedig javarészt lokális jellegűek, inkább a leszakadás veszélye fenyegeti őket. Munkaerőpiaci vonatkozásban azonban a fiatalok sebezhetősége társadalmi háttértől függetlenül fennál (Veres 2011).

A fiatalok rétegződésvizsgálatának egy másik fontos leágazása a Fél-sziget-kutatók⁴ kapcsán bontakozott ki, amelyet Gábor Kálmán Sziget-kutatásai ihlettek. Veres és Ercsei (2006) a Fél-sziget ifjúságának körében vizsgálják a fiatalok középosztályosodási tendenciát. Meglátásuk szerint olyan társadalmi folyamatok észlelhetők a romániai fiatalok körében, amelyek egy „kettős forgatókönyvű” ifjúsági korszakváltás bekövetkeztére utalnak (Ercsei 2006, Veres 2006). Vagyis minél magasabb társadalmi státussal rendelkezik a származási család, annál nagyobb esélye van a fiatalnak arra, hogy a szabadidős scenárióját élhesse meg, illetve minél alacsonyabb társadalmi státussal rendelkezik a származási család, annál valószínűbb, hogy a munkanélküliség forgatókönyve fog érvényesülni. Az erdélyi magyar fiatalok körében a munkanélküliségi scenárió és a szabadidő megnövekedésének scenáriója egyszerre érvényesül, és kialakul az ifjúság „kettészakadt” társadalma (Ercsei 2006, Gábor 2004). Ezen következtetések egybecsengenek Bourdieu és Zinnecker elméletével, miszerint az ifjúság a szülői társadalmi osztályhelyzet szerint szegmentálódik.

Jelen tanulmány azt írja le, hogy az elmúlt tizenöt évben milyen változás észlelhető a státusmeghatározó tényezőikben. Először a fiatalok foglalkozási rétegszerkezetében bekövetkezett változásokat elemezzük, figyelembe véve a foglalkozási osztályozás határait, ugyanis számolnunk kell azzal a problémával, hogy a megkérdezett népesség/fiatalok nagy része nem jelenik meg a munkaerőpiacon, nem rendelkezik semmilyen pozícióval a foglalkozási rendszerben.

A tanulmány második részében azt vizsgáljuk meg, hogy hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szociodemográfiai jellemzők. Egy olyan összetett mutatót szerkesztettünk, amely során az anyagi-jövedelmi dimenziókat összekapcsoltuk a szabadidővel/kulturális fogyasztással, ennek értelmében figyelembe vesszük a lakáskörülményt, vagyoni helyzetet és szabadidő-fogyasztást. Ezzel a tanulmányunk ahhoz a megközelítéshez kapcsolódik, mely szerint a fiatalok társadalmi rétegződésének a feltárásában a társadalmi státus szerinti vertikális különbségek mellett figyelembe kell venni a horizontális különbségeket is (Fábián – Kolosi – Róbert 2000, Fábián – Róbert – Szívós 1998).

⁴ A Fél-sziget-kutatás ötletét az évek óta megszervezésre kerülő Sziget-vizsgálat sorozata ihlette. 2005-től 2013-ig, azaz kilenc éven keresztül zajlott kérdőíves adatfelvétel a Fél-sziget Fesztiválon, amelynek célja a fiatalok fogyasztói profiljának megrajzolása volt. Alapvetően a következő kérdésekre próbáltunk meg választ kapni: Milyen fogyasztói, illetve életstílus szerinti csoportok különböztethetők meg? Mi jellemző az egyes csoportok fogyasztói státusára/magatartására?

A Fél-sziget-kutatást a következő csapat vezette: Ercsei Kálmán, Kiss Zita, Plugor Réka, Szabó Júlia és Veres Valér.

TANULMÁNY

Adatforrások

Elemzésünkhöz két nagymintás ifjúságkutatás adatait használjuk fel, a MOZAIK 2001, illetve a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os felmérés eredményeit. Mind a MOZAIK 2001⁵, mind pedig a Magyar Ifjúság Kutatás 2016⁶-os felmérés célcsoportja 15–29 éves korosztály, és mindkét kutatás adatai régiókra, életkorra, nemre és településtípusra reprezentatív információkat biztosítanak.

A MOZAIK 2001-es felmérés során Belső-Erdélyben 1200, Székelyföldön pedig 750, azaz összesen 1950 magyar fiatalot kérdeztek le.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os felmérés során Erdélyben (ezen belül a Partiumban, Székelyföldön és Belső-Erdélyben) 2000 fővel került sor kérdőíves interjú felvételére. Mindkét kutatás két fő részből áll, a magyarországi fiatalok élethelyzetét és életmódját vizsgáló kutatásból és a határon túli magyar fiatalokról szóló kutatásból, amelyek azonos tematika mentén, azonos évben készültek.

A fentebb említett kutatások nem kimondottan struktúrakutatás céljával készültek, ezért az elemzés során néhány módszertani korláttal számolnunk kellett. Egy további nehézség az volt, hogy bár a 2016-os kutatást a korábbi határon túli nagymintás ifjúságkutatások (elsősorban a Mozaik 2001) által kijelölt régióspecifikus irányvonalak mentén tervezték, a kutatók végül mégis a magyarországi felmérés kérdőívét kezelték alapként, így a MOZAIK 2001-es kutatással való összevethetősége csökkent.

Az erdélyi magyar fiatalok helyzete a hagyományos rétegeképző változók szerint

Ebben az alfejezetben a hagyományos rétegeképző változók (iskolai végzettség, foglalkozás és anyagi helyzet) mentén szeretnénk röviden bemutatni az erdélyi magyar ifjúság helyzetét 2001 és 2016 között.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG

A fiatalok iskolai végzettségét vizsgálva az egyik leglátványosabb változás az, hogy 2016-ban közel kétszer annyi fiatalnak volt egyetemi végzettsége, mint 2001-ben.

⁵ A mintavétel módja: lépcsőzetes mintavétel, területi bontásban reprezentatív, kvótás-sétálás, háztartás-beazonosítással bővítve. Az esetszámok leosztása lépcsőkre az 1992-es népszámlásás, az 1999-es Román Statisztikai évkönyv, 1998–2000-es Magyar Statisztikai Évkönyvek vándorlási adatai, illetve a 2000-es Romániai Magyar Évkönyv demográfiai adatainak segítségével történt, úgy, hogy a minta összetétele földrajzilag arányosan tükrözze az alapsokaságbeli arányokat (Csata – Magyarai – Veres 2002).

⁶ Az adatfelvétel módja szigorított véletlen sétás rétegzett mintavétellel zajlott megyék és településtípus szerint. A minta alapja: 2011. évi népszámlálási adatok; Román Statisztikai Hivatal (Institutul National De Statistica). Mintaelemszám: 2000 fő (Partium, Belső-Erdély 1000 fő és Székelyföld 1000 fő).

TANULMÁNY

1. táblázat. Iskolai végzettség 2001 és 2016 (%)

Iskolai végzettség	MOZAIK 2001	Magyar Ifjúság Kutatás 2016	Változás
Általános iskola	26,5	33,5	7
Szakiskola	15,6	8,7	-6,9
Szakközépiskola*	9,8	12,6	2,8
Elméleti líceum, középfokú tanítóképzés	31,4	21,9	-9,5
Technikum, posztliceális	5,5	2,7	-2,8
Főiskola	2,7	1,5	-1,2
Egyetem	8,0	14,7	6,7
Magiszteri képzés	0,3	3,9	3,6
PhD, egyéb posztgraduális képzés	0,1	0,4	0,3

* Szakközépiskolai érettségi, középfokú technikum 2016

Forrás: Saját szerkesztés

Romániában a felsőoktatási expanzió az ezredforduló után kezdett el kibontakozni, már a 2002. és a 2011. évi népszámlálás adatai is mutatják, hogy jelentősen növekedett a felsőoktatásban részt vevők aránya a beiskolázott népességben, 1992-ben csupán 5-6%-ot tettek ki, 2002-ben már 14,4%-ot, 2011-ben pedig már a népesség 19,8%-a tanult felsőfokú intézményben (Veres 2014, 2015, Salat et al. 2010). A magyar nemzetiségű népesség körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2011-ben mindössze 10,2% volt, viszont a 2002-es helyzethez viszonyítva ez is jelentős növekedésnek tekinthető, hiszen akkor a magyarok csupán 5%-ának volt felsőfokú végzettsége (Veres 2015).

Az iskolai végzettség szociodemográfiai ismérvek szerinti eloszlását az 2. és 3. táblázatban foglaltuk össze és a kereszttábla eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy a folyamatosan bővülő oktatási rendszer a magyar fiatalok körében egy magasabb képzettségi szintet von maga után, egyre több fiatalnak van magasabb iskolai végzettsége a szülei (apa) iskolai státusánál. A településszerkezeti eloszlást összegezve a községekben/falvakban lakó fiatalok inkább alacsony iskolai végzettségűek, míg a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők inkább a városi/nagyvárosi fiatalok köréből vannak, azonban egy olyan elmozdulásnak lehetünk tanúi, amely azt mutatja, hogy a falusi környezetben élő fiatalok is egyre nagyobb arányban szerzik meg a felsőfokú diplomát. Jellemző volt ugyan a növekedés falun, 5,2%-ról felmegy 14,7%-ra, de megyeszékhelyen még inkább megugrik ez az arány, 17%-ról 32%-ra. Utóbbiban tehát gyorsabban nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, ami az egyenlőtlenség növekedését jelzi.

TANULMÁNY

Az apa iskolai végzettsége és a megkérdezett iskolai végzettsége közti összefüggés mindkét évben szignifikáns, azonban a Cramer's V asszociációs mérőszám alapján (0,255), illetve (0,164) arra következtethetünk, hogy ez az összefüggés valamelyest csökkent az elmúlt években.

2. táblázat. Iskolai végzettség szociodemográfiai ismérvek szerinti eloszlása (%)

	Legfeljebb 8 osztály	Szaktanárs- képző	Érettségi	Felsőfokú végzettség
Településtípus***			Cramer's V	0,214
Megyeszékhely	17,7	13,5	51,8	17,0
Más város	20,6	14,8	53,7	10,9
Falu	32,1	30,6	32,1	5,2
Nem***			Cramer's V	0,179
Férfi	26,3	31,7	32,0	9,9
Nő	26,6	19,3	47,1	7,0
Apa iskolai végzettsége***			Cramer's V	0,255
Általános iskola/szakiskola	27,8	34,0	33,9	4,3
Elméleti líceum/főiskola	27,9	10,9	48,8	12,5
Egyetemi végzettség	19,8	4,0	49,2	27,1
Apa foglalkozása***			Cramer's V	0,155
Alkalmazottként dolgozik	27,9	21,2	43,4	7,6
Saját vállalkozásban	31,0	11,0	52,0	6,0
Gazdaságilag inaktív	15,6	32,9	39,0	12,5
Gazdaságban dolgozik, alkalmi munkából él meg	49,6	23,6	22,0	4,9
Egyéb	38,2	30,9	29,1	1,8

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,000$;

Forrás: Saját szerkesztés (Mozaik 2001 adatai alapján)

TANULMÁNY

3. táblázat. Iskolai végzettség szociodemográfiai ismérvek szerinti eloszlása (%)

	Legfeljebb 8 osztály	Szakmunkás- képző	Érettségi	Felsőfokú végzettség
Településtípus***			Cramer's V	0,169
Megyeszékhely	29,0	2,3	36,6	32,2
Más város	34,3	6,1	41,0	18,6
Falu	37,0	13,0	35,3	14,7
Nem***			CCramer's V	0,134
Férfi	32,5	12,2	36,3	19,0
Nő	36,1	4,7	37,6	21,6
Apa iskolai végzettsége***			Cramer's V	0,164
Általános iskola/ szakiskola	32,5	13,3	38,2	16,0
Elméleti líceum/főiskola	31,9	3,0	38,5	26,6
Egyetemi végzettség	44,5	0,9	31,4	23,2
Apa foglalkozása***			Cramer's V	0,108
Fizikai	31,4	10,7	38,0	19,9
Szellemi	33,8	3,0	37,2	26,0
Vezető	45,2	1,7	32,2	20,9

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,000$;

Forrás: Saját szerkesztés (Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján) (a vastagon szedett számok a könnyebb értelmezést segítik)

Nemek tekintetében is szignifikáns összefüggés van, és számottevő változás figyelhető meg a két adatfelvétel között. A fiatal nők sokkal nagyobb valószínűséggel szereznek felsőfokú végzettséget: a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya 2016-ban 3%-kal nagyobb mint a férfiaké. Azt, hogy az oktatási rendszer minden szintjén markáns különbségek figyelhetők meg a férfiak és nők iskolázottsága között, és hogy a felsőoktatás expanziója nemcsak a diplomások, hanem a nők arányának növekedéséhez is hozzájárult, más kutatások is dokumentálták. Geambaşu (2008) egy korábbi – teljes népességre vonatkozó – tanulmánya szerint a nők túlréprezentáltak azok között, akik legfeljebb általános iskolát végeztek, valamint az elméleti líceumot végeztek és érettségizettek csoportjában. Kisebb ugyan az eltérés az eddigi kategóriákhoz viszonyítva, de a felsőfokú diplomával rendelkezők körében is nagyobb arányban szerepelnek nők mint a férfiak. A férfiak csak a szakmunkás-képzőt és szakiskolát végzettek kategóriájában haladják meg – szinte kétszeresen – a nők arányát (Geambaşu 2008).

Egy további magyarázó változónk, amit bevontunk az elemzésbe, az apa foglalkozása, ami szintén szignifikáns hatással van az iskolai végzettségre. Magasabb státusú, azaz szellemi foglalkozású szülők gyerekei inkább rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, de legerősebb összefüggés a megkérdezett iskolai végzettsége és a településszerkezet, valamint az apa iskolai végzettsége között van.

TANULMÁNY

MUNKAERŐPIAC

A munkaerőpiac rugalmasabbá válásával az oktatásból a munka világába való átmenet alapvető jellegzetessége a növekvő bizonytalanság. A fiatalok egyre kevésbé kiszámítható útvonalakat járnak be, amikor a képzés világából átlépnek a munka világába, egyre többen egyszerűen tanulnak és dolgoznak, illetve a munka mellett még továbbtanulnak azért, hogy javítsák a pozícióikat és a prekárius helyzetekkel járó bizonytalanságot valamennyire kiküszöbölhessék (Wallace 1998).

A munkaerőpiaci helyzetképet vizsgálva a két bevont kutatásból azt láthatjuk, hogy 2001-ben a fiatalok egyharmada tanult és kevéssel több mint fele dolgozott (gazdaságilag aktív) és 17,8%-uk inaktív volt, ebből 8,6% munkanélküli (járadékos vagy járadék nélküli).

4. táblázat. A fiatalok munkaerőpiaci helyzete (%)

	Dolgozik-e, főtevékenység? MOZAIK 2001	
Tanul - 29,5		
Dolgozik - 52,8		
	alkalmazottként dolgozik	40,2
	saját vállalkozásban dolgozik	1,6
	vállalkozásban segítő családtag	0,6
	szellemi szabadfoglalkozású	0,9
	a családi gazdaságban dolgozik	3,8
	alkalmi munkákból, megbízásokból él	4,0
	jövedelmeiből él	0,1
	feketemunkából él	1,6
Egyik sem vagy egyéb - 17,8		
	sorkatona	0,9
	gyes, gyed, gyermekgondozási támogatás, szülési szabadság	2,3
	háztartásbeli	3,3
	eltartott	1,7
	öregségi nyugdíjas, rokkantnyugdíjas, betegnyugdíjas	0,2
	szociális segélyezett	0,5
	egyéb inaktív	0,3
	munkanélküli járadékos, segélyezett	3,6
	munkanélküli járadék nélkül	5,0

Forrás: Saját szerkesztés (Mozaik 2001 adatai alapján)

TANULMÁNY

A 2016-os felmérés eredményei alapján a fiatalok fele az, aki főtevékenységként a tanulást jelölte meg, ebből 18% a tanulás mellett valamit dolgozott is. 43,8%-uk főtevékenységként dolgozott, de ugyanakkor 16,5%-uk tanult is valamilyen formában a munka mellett, és mindössze 6,2%-uk volt inaktív. A munkanélküliek aránya ebben az évben mindössze 2% volt.

5. táblázat. A fiatalok munkaerőpiaci helyzete (%)

Ön jelenleg? Főtevékenységét tekintve? Ifjúság 2016		(N = 1925)
Tanul, részt vesz valamilyen szervezett, iskolarendszerű képzésben (N = 964)		50,1
<i>Emellett dolgozik is</i>	18,4	
Dolgozik, akár bejelentve, akár nem (akár alkalmazottként, akár vállalkozóként) (N = 843)		43,7
<i>Emellett tanul, részt vesz valamilyen szervezett iskolarendszerben, képzésben</i>	16,5	
Vagy egyik sem? (N = 118)		6,2
<i>Munkanélküli, segílyt kap</i>	0,6	
<i>Munkanélküli, ellátás nélkül</i>	1,2	
<i>Háztartásbeli, otthon van a gyerekekkel (ellátás nélkül)</i>	1,8	
<i>Eltartott, otthon van</i>	2,1	
<i>Rokkantnyugdíjas, rokkantjáradékos</i>	0,1	
<i>Szociális segélyezett</i>	0,1	
<i>Gyermeknevelési szabadság</i>	1,5	
Összesen		100

Forrás: Saját szerkesztés (Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján)

Az ifjúsági és a munkaerőpiaci szakértők javarészt egyetértenek abban, hogy jelentős munkaerőpiaci változásoknak lehetünk tanúi, és egyre kevésbé tervezhető, hogy a képzési szakaszt munka, esetleg egy egész életre szóló munkahely követi. Jellemzővé válik a munkahelyi életutak individualizálódása, és az egyre markánsabban megjelenő rugalmasság, ami fokozottabb kockázatot von maga után (Beck 2004). A folyamatosan újjászerveződő és kockázati tényezőket rejtegető munkaerőpiac körülményeire a fiatalok gyakran az oktatási rendszerben való bennmaradással válaszolnak (Galasi – Timár – Varga 2001). Ezek a folyamatok a rendszerváltást és az Európai Unióhoz való csatlakozást követően Romániában is látványosan felgyorsultak (Csata – Dániel – Pop 2006).

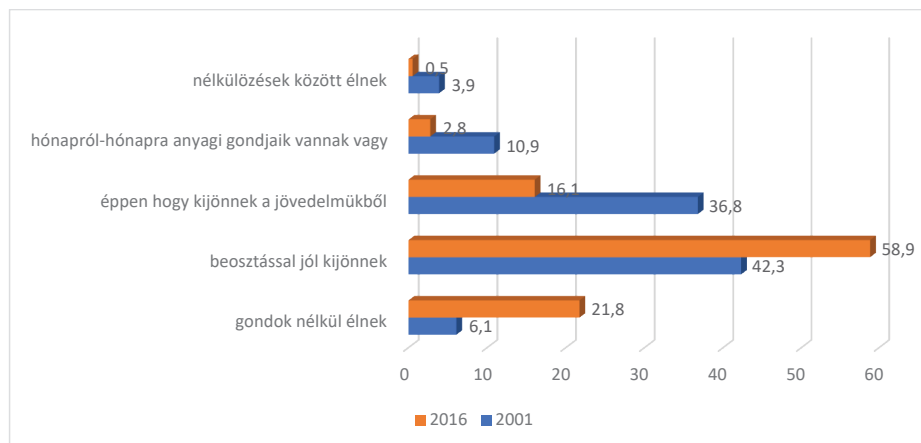
TANULMÁNY

A 15–29 év közötti fiatalok iskolai végzettségére és munkerőpiaci helyzetére vonatkozó adatok szerint az erdélyi magyar fiatalok körében is tetten érhető a korszakváltás jelensége, az ifjúsági korszak meghosszabbodása. Míg 2001-ben a megkérdezett fiatalok kevesebb mint egyharmada (29,5%) tanult, ez az arány 2016-ban jelentősen megemelkedett, a megkérdezett fiatalok 50%-a tanul vagy részt vesz valamilyen képzésben. Megjelenik a tanulás melletti munka, illetve a munka melletti tanulás, ami korábban nagyon kevésbé volt jellemző.

ANYAGI HELYZET

Az ifjúság anyagi helyzetét elsősorban szubjektív mutatók mentén vizsgáljuk.⁷ Eszerint az látható, hogy a fiatalok relatív jóléte jelentősen megemelkedett: míg 2001-ben még 11%-uk nyilatkozott úgy, hogy hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, 2016-ra ez az arány 3%-ra csökkent. Ezzel összhangban 2016-ban a fiatalok 22%-a említette, hogy gondok nélkül él, 2001-ben ez az arány csupán 6% volt, ez számotékvó jólét- és életszínvonal-emelkedést jelent.

1. ábra. Szubjektív jólét alakulása 2001 és 2016 között

Forrás: Saját szerkesztés (Mozaik 2001 és Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján)

⁷ Az életminőséget és anyagi helyzetet a fogyasztói javakkal való rendelkezésen keresztül szeretnénk volna megvizsgálni, viszont nem tudunk releváns összehasonlításokat tenni, ugyanis a 2016-os felmérésben a tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó hagyományos kérdésblokk (automata mosógép, saját hőközpont, vezetékves víz, saját autó stb.) nem volt megkérdezve, a kutatás inkább a digitális korszakra jellemző eszközök birtoklására tér ki, csupán két közös kérdés van: a mobiltelefonnal, illetve a számítógéppel való rendelkezés.

TANULMÁNY

Ezt a növekedést az ország gazdasági fejlődése is mutatja: Romániában az elmúlt húsz évben jelentős gazdasági fejlődés volt; a nettó átlagjövedelem⁸ közel háromszorosára nőtt 2005 (235 EUR) és 2019 (615 EUR) között. A vásárlóerő-paritáson⁹ számolt egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása is mutatja az életszínvonal javulását: Romániában 2005 és 2017 között 12,428 és 24,508 USD, bár ez jóval az uniós életszínvonal alatt marad, ahol ez az érték 29,640 és 41,175 USD között alakult.

A két kutatás adatai alapján megvizsgáltuk, hogy milyen hatással van a szubjektív jólétre a lakóhely, a nem, az apa iskolai végzettsége és foglalkozása, illetve a megkérdezett munkaerőpiaci státusa.

A szubjektív jólét és településszerkezeti összefüggések az egyenlőtlenségek méréséklődésére utalnak: 2001-ben szignifikáns kapcsolat mutatható ki a jólét és a településtípusok között: a városon élő fiatalok jobb anyagi körülmények között éltek, mint a falun élő fiatalok, 2016-ban viszont a szubjektív jólét és településtípus között már nem találtunk szignifikáns összefüggést.

Az apa iskolai végzettsége és foglalkozása mindkét évben szignifikáns hatással van a fiatalok jóléti-percepciójára. Minél magasabb iskolai végzettséggel, illetve foglalkozási státussal rendelkezik az apa, annál jobb a fiatalok szubjektív anyagi jóléte. A korábban jelzett növekvő munkaerőpiaci bizonytalanság ellenére azt láthatjuk, hogy a „tanulói” státus egy nagyobb biztonságot nyújt a fiataloknak, feltehetően azért, mert a szülők anyagi helyzete is javult és még számíthatnak a támogatásukra.

6. táblázat. Szubjektív jólét szociodemográfiai ismérvek szerinti eloszlása (%)

	Nélkü- löznek	Hónapról hónapra anyagi gondok	Éppen, hogy kijönnek jövedelmükből	Beosztással jól kijönnek	Gondok nélkül élnék
Településtípus*				Cramer's V	0,084
Megyeszékhely	2,2	8,1	34,3	48,3	7,0
Más város	2,0	10,5	37,5	40,2	9,8
Falu	4,3	8,0	38,8	44,7	4,3
Apa iskolai végzettsége***				Cramer's V	0,131
Általános/ szakiskola	4,2	11,9	40,5	38,5	4,9
Elméleti líceum/főiskola	1,3	8,6	29,8	52,7	7,5
Egyetemi végzettség	1,7	5,7	29,3	50,6	12,6

⁸ <http://www.insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%C8%99tiguri-salariale-din-1991-serielu-nar%C4%83>

⁹ http://www.ksh.hu/stadat_eves_7

TANULMÁNY

A 6. táblázat folytatása

Apa foglalkozása***				Cramer's V	0,115
Alkalmazott	2,7	8,6	36,2	46,5	5,9
Saját vállalkozó	3,0	8,0	16,0	54,0	19,0
Inaktív	3,2	10,5	41,5	40,0	4,8
Gazdasági, alkalmi munkás	6,1	18,2	37,9	32,6	5,3
Mivel foglalkozik?***				Cramer's V	0,155
Tanul	1,3	8,0	33,9	47,9	8,9
Dolgozik	3,7	10,1	40,1	41,0	5,1
Egyik sem	9,3	19,4	34,3	34,6	2,5

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,000$;

Forrás: Saját szerkesztés (Mozaik 2001 adatai alapján)

7. táblázat. Szubjektív jólét szociodemográfiai ismérvek szerinti eloszlása (%)

	Nélkülözések között élnek	Hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak	Éppen, hogy kijönnek jövedelmükből	Beosztással jól kijönnek	Gondok nélkül élnek	
Településtípus					Cramer's V	0,059
Megyeszékhely	1,4	3,2	18,4	57,1	20,0	
Más város	0,2	2,5	13,6	59,7	24,0	
Falu	0,3	2,7	15,9	59,4	21,7	
Apa iskolai végzettsége***					Cramer's V	0,150
Általános iskola/ szakiskola	0,7	4,1	17,9	60,5	16,7	
Elméleti líceum/ főiskola	0,3	1,1	14,7	59,7	24,1	
Egyetemi végzettség	0,9	1,4	6,5	50,5	40,7	
Apa foglalkozása***					Cramer's V	0,139
Fizikai	0,6	3,4	16,7	60,9	18,4	
Szellemi	0,4	1,5	9,8	57,1	31,2	
Vezető	0,6	0	7,2	52,1	40,1	
Mivel foglalkozik?***					Cramer's V	0,108
Tanul	0,7	2,6	12,6	58,0	26,0	
Dolgozik	0,5	2,3	18,1	61,4	17,6	
Egyik sem	0,9	6,1	27,8	47,8	17,4	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,000$;

Forrás: Saját szerkesztés (Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján)

TANULMÁNY

A foglalkozási rétegszerkezet átalakulása 2001–2016 között

A tanulmány következő részében a fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyét vizsgáljuk, foglalkozásszerkezeti megközelítést alkalmazva. A munkaerőpiacon aktívan dolgozó fiatalok esetében készítettünk egy foglalkozási rétegződési sémát, figyelembe véve a bejelentett utolsó foglalkozást.

Bár a legújabb rétegződéskutatások szakirodalma egyre fontosabbnak és sürgősebbnek tartja a hagyományos paradigmák újragondolását (Hradil 1995, Beck 2004, Csité – Kovács – Kristóf 2006, Róbert 2015), amelyek a társadalmi egyenlőtlenségeket az egyének munkaerő-pozícióját kifejező, foglalkozások alapján létrehozott munkajelleg csoportok alapján írják le, kiindulópontként mégis fontosnak tartjuk megnézni, hogy hogyan néz ki a fiatalok foglalkozási szerkezete 2001 és 2016 között.

A foglalkozási csoportok aggregálásában az összehasonlítást kissé megnehezítette, hogy a két kutatás különböző módon kérdezett rá a munkaerőpiaci helyzetre. A Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os kérdőíves felmérés során a foglalkozást nem rögzítették, hanem már eleve egy olyan sémát alkalmaztak, ahol a foglalkozások nagyobb kategóriákba voltak besorolva. (1) Tanul (2) Dolgozik: fizikai¹⁰, szellemi¹¹, vezető¹², (3) egyik sem¹³. Mivel a 2016-os felmérésben nem volt adat a részletes foglalkozási munkajellegcsoportokra, ezért mindkét esetben a kérdőíves rögzítéskor alkalmazott nagyobb foglalkozási kategóriákat hasonlítottuk össze.

Egy másik nehézség a fiatalok foglalkozási rétegszerkezetének vizsgálatában, hogy ifjúsági korszakváltás következtében a fiatalok egyre később kerülnek be a munkaerőpiacra (Gábor 2004), tehát a megkérdezett fiatalok csak egy kis részét tudjuk bevonni az elemzésbe. Másrészt az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltoztak a munkaviszonyok, olyan rugalmas foglalkoztatási formák válnak elterjedtté a munkaerőpiacon, mint például a részmunkaidős állások, az önfoglalkoztatottság, a meghatározott időtartamra szóló szerződések, az alvállalkozói együttműködések stb. (Csata et al. 2009).

Figyelembe kellett vennünk a kelet-közép-európai sajátosságokat, ezért a fiatalok foglalkozási rétegekbe sorolásakor elsősorban Veres Valér klasszifikációját használtuk mintaként (Veres 2014), de ugyanakkor szem előtt tartottuk a foglalkozási osztályszerkezet egyik legfontosabb nemzetközi modelljét, az EGP-sémát (Erikson – Goldthorpe – Portocarero 1988), mely felépítése során többféle tényezőre támaszkodik. Egyik legfontosabb választóvonal, hogy különbséget tesznek a foglalkoztatók, az önfoglalkoztatók, illetve az alkalmazottak csoportjai között. A csoportok aggregáltsági szintje az EGP-séma 11-es változatához hasonlít a legjobban, bár mi csak 9 kategóriát határoztunk meg.

¹⁰ Mezőgazdasági fizikai munkás, segédmunkás (nem mezőgazdasági), betanított munkás (nem mezőgazdasági), szakmunkás (nem mezőgazdasági), közvetlen termelésirányító (pl. művezető).

¹¹ Egyéb (diplomához nem kötött) szellemi, beosztott diplomás.

¹² Alsó vezető, középszintű vezető, felső vezető.

¹³ Munkanélküli segílyt kap, munkanélküli ellátás nélkül, háztartásbeli, eltartott, rokkantnyugdíjas, szociális segílyezett, gyermeknevelési szabadságon van.

TANULMÁNY

Az alábbi táblázatban mutatjuk be a klasszifikáció menetét (8. táblázat), az első csoportban 23 foglalkozási és munkajellegcsoport található aszerint, ahogy a kérdőívben volt megkérdezve. A következő oszlopban hét foglalkozási réteget látunk, amelyeket automatikusan vontunk össze, majd a harmadik oszlopban, figyelembe véve az iskolai végzettséget, bontottuk fel az „alkalmazottakat” szakmunkásokra és nem fizikai dolgozókra.

8. táblázat. A foglalkozási rétegséma aggregálási szintjei

Foglalkozási rétegek (23)	Foglalkozási rétegek (7)	Foglalkozási rétegek (8)
Tanul		
Alkalmazottként dolgozik	Alkalmazottként dolgozik	Nem fizikai dolgozó Szakmunkás
Saját vállalkozásban dolgozik	Vállalkozó (önfoglalkoztató)	Vállalkozó
Vállalkozásban segítő családtag jövedelmeiből él (tőzsdézik, lakáskiadás)		
Szellemi szabadfoglalkozású	Szellemi (értelmiségi)	Szellemi (értelmiségi)
Családi gazdaságban dolgozik	Gazdálkodó	Gazdálkodó
Alkalmi munkákból, megbízásokból él	Szakképzetlen, alkalmi munkás	Szakképzetlen, alkalmi munkás
Fekete munka (maszek munka)		
Sorkatona, van állása	Inaktív	Inaktív
Sorkatona, nincs állása		
Gyermekgondozási segély, gyermekgondozási díj, gyermekgondozási támogatás, szülési szabadság – nincs állása		
Gyermekgondozási segély, gyermekgondozási díj, gyermekgondozási támogatás, szülési szabadság – van állása		
Háztartásbeli		
Eltartott (otthon van, pl. munkanélküli jövedelempótló nélkül)		
Öregségi nyugdíjas		
Leszállékolt, rokkantnyugdíjas, betegnyugdíjas		
Olyan nyugdíjaskorú, aki nem részesül nyugdíjban (nem dolgozik)		
Szociális segélyezett		
Egyéb inaktív	Munkanélküli	Munkanélküli
Munkanélküli járadékos, segélyezett		
Jövedelempótlós, közhasznú foglalkoztatott Munkanélküli járadék nélkül		

Forrás: Saját szerkesztés

TANULMÁNY

9. táblázat. Foglalkozási státusok változása 2001–2016 (%)

Foglalkozási státusok	MOZAIK 2011 N = 1460	Magyar Ifjúság Kutatás 2016 N = 1891
Vállalkozó, vezető	2,5	4,1
Diplomás, szellemi (értelmiségi)	8,6	7,4
Nem fizikai dolgozó	17,6	14,6
Szakt munkás	15,5	14,0
Gazdálkodó	4,2	1,2
Szakképzetlen, alkalmi munkás	9,7	5,0
Munkanélküli	9,6	6,9
<i>Tanul</i>	32,3 N = 549	46,7 N = 884

Forrás: Saját szerkesztés (Mozaik 2001 és Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján)

Az össznépeség foglalkozásszerkezetében az a trend figyelhető meg, hogy a foglalkoztatás elmozdul a szolgáltató szektor, a szellemi és a nem fizikai munkavégzés irányába. Ezáltal a középosztályra jellemző foglalkozásúak aránya megnövekedik, de még mindig alacsonyabb a nyugat-európai országok átlagánál. A 2002-es népszámlálás óta országos szinten a szakértők és az értelmiségi foglalkozásúak aránya mintegy 7%-kal, a szolgáltatásbeli dolgozók aránya 4,5%-kal (9%-ról 13,5%-ra) emelkedett (Veres 2013).

A fiatalok foglalkozási rétegszerkezetében (9. táblázat) az össznépeséghez hasonlóan szembevetendő változásokat állapíthatunk meg. Mindenekelőtt azt láthatjuk, hogy csökkent a munkanélküliek aránya, ami feltehetőleg csak kisebb részben a gazdasági fellendülés eredménye, inkább annak tudható be, hogy a fiatalok egyre inkább választják a tanulást parkoló pályának a munkanélküliség helyett. De ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy kevesebb a fiatalok között a szakképzetlen munkás és a gazdálkodó, nagyobb arányban vannak közöttük vállalkozók, illetve vezetők. A nem fizikai dolgozók aránya is, bár kismértékben, de csökkent.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szociodemográfiai jellemzők, és hogyan változtak az ezredfordulót követően a státust meghatározó tényezők.

A státushelyzet társadalmi meghatározói a MOZAIK 2001 kutatás alapján

Mind a nemzetközi, mind a hazai rétegződéskutatásban hagyománya van az olyan státusindexek készítésének, amelyek több vertikális dimenzió mentén mérik a társadalmi státust (Ganzeboom – De Graaf – Treiman 1992, Fábíán – Róbert – Szívós 1998, Veres 2014).

A fiatalok rétegződésének leírására egy összetett mutatót hoztunk létre. A státusindex szerkesztésekor figyelembe vettük Fábíán – Kolosi – Róbert (Fábíán – Kolosi –

TANULMÁNY

Róbert 2000, Kolosi – Róbert 2004) és Veres (2014) egy hasonló index szerkesztésére használt módszertanát, azonban a kérdőív adta korlátok miatt a adott esetben más-más dimenziókat kellett figyelembe vennünk (például az anyagi fogyasztási összetevőknél).

A státusindexet a következő dimenziókból hoztuk létre: lakáskörülmények, anyagi vagyoni helyzet és szabadidő fogyasztása. A jövedelmet kihagytuk az elemzésből, ugyanis a megkérdezett fiatalok mindössze fele dolgozik, és ezen fiatalok közül is hozzávetőlegesen 70%-a válaszolt a jövedelmi kérdésekre. A státusindex dimenziói az alábbi indikátorokat tartalmazzák, mely dimenziók összetevőit Z-szkórral standardizáltuk.

A lakáskörülmények esetében a lakás négyzetméterét, illetve a lakás infrastruktúrájára¹⁴ vonatkozó adatokat vettük figyelembe. A lakás négyzetméterét elosztottuk a háztartásban élők számával.¹⁵

Az anyagi vagyoni helyzet összetevőit – tartós használati cikkeket, mint színes tévé, automata mosógép, mosogatógép, CD lejátszó, számítógép, vezetékes telefon, mobiltelefon, mélyhűtő, nyaraló, másik lakóingatlan, építési telek, személygépkocsi – meglétét egyszerű összeadással kumuláltuk egy diszkrét változóba.

A szabadidő index esetében figyelembe vettük, hogy az elmúlt egy évben kifejezetten turisztikai céllal utazott-e más országokba, illetve hogy hány könyvet olvasott. Továbbá 11 szabadidős tevékenység¹⁶ (gyakorisága alapján szintén létrehoztunk egy kumulált indexet. A mutatókat Z-szkórral standardizáltuk és főkomponens-elemzéssel létrehoztunk egy szabadidőnek elnevezett indexet.

Ezt követően az egyes dimenziók összetevőiből (lakáskörülmények, anyagi-vagyoni helyzet, illetve szabadidő index) főkomponens-elemzéssel létrehoztunk egy státusmérő indexet.

A főkomponens-elemzés eredményeként kapott új változó az összvariancia 62%-át magyarázza a KMO értéke: 0,65. A komponenssúlyértékek alapján a legmagasabb értéke az anyagi vagyoni helyzetnek van, de a három státusmérő index súlyértéke kiegyensúlyozott.

¹⁴ WC, vezetékes víz, vezetékes gáz, saját hőközpont, állandó melegvízellátás, villany, szennyvízelvezető csatorna.

¹⁵ A lakás méretére vonatkozó hiányzó válaszokat kiegészítettük az érvényesen kapott válaszok alapján kiszámított átlagos szobaszámmal megfelelő átlagos alapterülettel, különböző szobaszámú lakások szerint.

¹⁶ Színház, mozi, könyvtár, könnyűzenei koncert, diszko, hangverseny, könyvesbolt, művelődési ház, bál, házi buli, kiállítás.

TANULMÁNY

10. táblázat: A főkomponens eredményei – a státusindex-komponens súlyértékei

Összetevők	Faktorsúlyok
Lakáskörülmények	0,805
Anyagi-vagyoni helyzet	0,837
Szabadidő index	0,723
Magyarázott összvariancia	62,3
KMO	0,646

Forrás: Saját szerkesztés

A társadalmi státushelyzet meghatározásának modelljei: OLS lineáris regresszió (2001).

A továbbiakban arra keressük a választ, hogy milyen társadalmi meghatározói vannak az ismertett három összetevőből létrehozott státusindexnek, erre egy lineáris regressziós modellt építünk. A modellbe bevont független változók: nem, életkor, iskolázottság, településtípus, apa iskolai végzettsége, apa foglalkozása és a megkérdezett státusa (tanul, dolgozik vagy egyik sem).

11. táblázat. A fiatalok státushelyzetét magyarázó lineáris regresszió együtthatói, 2001 (OLS regressziós modell)

Független változók MOZAIK 2001	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
				Tanul	Dolgozik
Neme					
nő	-,075**	-,046	-,045	-,045	-,007
Életkora	-,153***	-,081*	,032	,208***	,163
Iskolai végzettség					
elméleti líceum, főiskola	,297***	,237***	,232***		,301***
egyetem, magiszteri, PhD	,394***	,307***	,298***		,452***
Településtípus***					
más város	-,145***	-,130***	-,115***	-,188**	-,151***
falu	-,391***	-,336***	-,291***	-,226***	-,315***
Apa iskolai végzettsége					
elméleti líceum, főiskola		,155***	,136***	,280***	,102*
egyetem, magiszteri, PhD		,222***	,207***	,309***	,163***
Apa foglalkozása					
alkalmazott		,048	,028	,095	-,022
vállalkozásban dolgozik		,105*	,087**	,210**	,019
gazdaságban dolgozik, alkalmi munkából él		,034	,030	,092	,002
egyéb		-,029	-,016	,129*	-,045

TANULMÁNY

A 11. táblázat folytatása

Független változók MOZAIK 2001	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Mivel foglalkozik jelenleg					
<i>tanul</i>			,192***		
<i>egyéb</i>			-,110***		
SIG F	F 69,717	F 38,263	36,995	F 9,755	F 23,287
ADJUSTED R SQUARE	,351	,406	,450	,305	,324
N	763	655	617	200	330

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Függő változó: Státusindex Kontrollváltozók: Férfi, általános iskola/szakiskola, megyeszékhely, apa iskolai végzettsége – általános iskola/szakiskola, apa foglalkozása – gazdaságilag inaktív

Forrás: Saját szerkesztés (a vastagon szedett számok a könnyebb értelmezést segítik)

Az elemzést egymásba ágyazott modellek becslésével végeztük. Az első modellben (11. táblázat) csak a szociodemográfiai változók kerültek be a nem, életkor, településtípus és iskolai végzettség, így a modell magyarázóereje 0,351. A második modellbe bevontuk az apa iskolai végzettségét, illetve az apa foglalkozását, így a modell magyarázó értéke 0,406-re nőtt. Végül a harmadik modellt tovább bővítettük a megkérdezett státusával (dolgozik, tanul vagy egyik sem).

Elemzésünk alapján azt láthatjuk, hogy a státushelyzetre az egyetemi végzettségnek van a legerősebb hatása (0,394 és 0,222 béta értékkel), a fiatalok saját, és az apák iskolai végzettsége egyaránt befolyásolja a státust. További szignifikáns hatást mutat a településtípus, de negatívan befolyásolja azt, ha valaki falun (0,391) vagy kisvárosban (0,145) lakik. Az életkor és a nem kisebb magyarázóerővel rendelkezik, de szintén szignifikáns hatással van. Első látásra kissé meglepő eredmény, hogy az életkor negatív hatással van a státusra, de feltételezéseink szerint ez annak köszönhető, hogy a fiatalok ameddig a szülőkkel egy háztartásban élnek, mind anyagilag, mind pedig szabadidős tekintetben egy stabilabb pozícióban vannak. Emellett pedig feltételezhetően azok kezdenek el korábban dolgozni, akiknek a szülői háttere anyagi értelemben szerényebb.

Az apa foglalkozása nincs jelentős hatással a státusra, csak a vállalkozói státussal rendelkezők esetében mutatható ki enyhébb szignifikáns hatás.

Ezt követően a regressziót külön-külön elvégeztük a „tanulókra”, illetve a „dolgozókra” is. Bár az esetszám alacsony, a magyarázó erő viszonylag magas maradt (az R-négyzet értéke 0,305, illetve 0,324), az apa foglalkozása ebben az esetben sem mutat jelentős befolyást. A dolgozók esetében viszont azt láthatjuk, hogy a felsőfokú végzettség még erősebben hat a státusra.

TANULMÁNY

A státushelyzet társadalmi meghatározói – Magyar Ifjúság Kutatás 2016

A 2016-os felmérés esetében hasonló módszerrel vizsgáltuk meg, hogy hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szociodemográfiai jellemzők, és hogyan változtak az ezredfordulót követően a státust meghatározó tényezők.

A státusindex dimenziói ez esetben is a lakáskörülmény, anyagi vagyoni helyzet, és szabadidő fogyasztása voltak.

A lakáskörülmények esetében – mivel a lakás infrastruktúrájára és négyzetméterére vonatkozó adatok hiányoznak a kérdőívből – ezért az alábbi kérdéseket vettük figyelembe: (1) „Jellemezd a lakást” – 5 pontos skála mérte az alábbi dimenziókat (sötét – világos, elhanyagolt – ápolat, szűk – tágas, régi építésű – új építésű). (2) A ház helye a településen belül¹⁷ (olcsó lakáspiaci övezet, közepes/átlagos lakáspiaci övezet, helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet, helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet). Az összetevőket szintén Z-szkórral standardizáltuk.

Mivel a 2016-os felmérésben nem kérdeztek rá a tartós használati cikkekre, az anyagi-vagyoni helyzet összetevőket egyrészt (1) a médiaeszközökkel való felszereltséggel mértük (van-e saját: okostelefonja, okostelefonján internet-előfizetés, mobiltelefon száma, számítógépe, laptopja, tabletje, játékonzolja, okosóra-aktivitásmérő, bankszámlája, bankkártyája, életbiztosítása, megtakarított pénze. Másrészt (2) egy szubjektív vagyoni helyzetet¹⁸ mérő kérdést is bevontunk az elemzésbe.

A szabadidő index esetében a 2001-es adatokhoz hasonló dimenziókat vettük figyelembe, hogy az elmúlt egy évben volt-e nyaralni (legalább két éjszakát ott töltött), illetve hogy hány darab hagyományos (nyomtatott) könyv van a háztartásban. Továbbá 15 szabadidős tevékenység¹⁹ gyakorisága alapján szintén létrehoztunk egy kumulált indexet. A mutatókat Z-szkórral standardizáltuk és főkomponens-elemzéssel létrehoztunk egy szabadidőnek elnevezett indexet.

Ezt követően a fent leírt három dimenzió mentén főkomponens-elemzéssel létrehoztunk egy, az előzőhöz hasonló státusindexet. A főkomponens-elemzés eredményeként kapott új változó az összvariancia 43%-át magyarázza, a KMO értéke 0,65. A főkomponens-elemzés esetében a „hüvelykuj szabály azt mondja, hogy akkor fogadhatunk el egy főkomponenst, ha benne megőrződik a teljes változóérték információjának legalább a fele” (Székely – Barna 2002). Úgy gondoljuk, hogy a 43% elfogadható, ugyanis sokféle változót aggregáltunk. Az így létrejött négy státusmérő index súlyértéke kiegyensúlyozott, legmagasabb értéket a lakáskörülmény mutat.

¹⁷ A kérdezőbiztosok feladata volt annak eldöntése, hogy az általuk felkeresett háztartásnak milyen a lakáspiaci státusa, vagyis olcsó, közepes vagy drágának ítéli a környéken található ingatlanokat, lakásokat.

¹⁸ „Összességében, hogy érzi anyagilag (gondok nélkül élnek, beosztással jól kijönnek, éppen, hogy kijönnek a jövedelmükből, hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, nélkülözések között élnek”.)

¹⁹ Színház, art mozi, multiplex mozi, könyvtár, hangverseny, könnyűzenei koncert, könyvesbolt, kiállítás, múzeum, opera, kávéház, teázó, söröző, borozó, étterem, konditerem, pláza, táncház.

TANULMÁNY

12. táblázat. A főkomponens eredményei – a státusindex-komponens súlyértékei

Összetevők	
Lakáskörülmények	0,731
A ház helye a településen belül	0,645
Őnök anyagilag	0,656
Szabadidő index	0,578
<i>Magyarázott összvariancia</i>	<i>42,8</i>
<i>KMO</i>	<i>0,652</i>

Forrás: Saját szerkesztés

A társadalmi státushelyzet meghatározásának modelljei: lineáris regresszió (2016)

A modellt hasonlóképpen több lépcsőben is elvégeztük, az első modellben a megszo-
kott szociodemográfiai változókkal (nem, életkor, településtípus és iskolai végzett-
ség), az így kapott modell magyarázóereje 0,102. Második lépésben bevontuk az apa
iskolai végzettségét és foglalkozását, ezzel a modell magyarázó értéke 0,165-re nőtt;
végül a harmadik modellbe beléptettük a megkérdezett státusát is (dolgozik, tanul
vagy egyik sem) (13. táblázat).

13. táblázat. A fiatalok státushelyzetét magyarázó lineáris regresszió együtthatói
(OLS regressziós modell)

Független változók Magyar Ifjúság 2016	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
				Tanul	Dolgozik
Neme					
<i>nő</i>	,031	,042	,052	-,046	-,075
Életkora	-,314***	-,235***	-,087	,052	-,068
Iskolai végzettség					
<i>elméleti líceum, főiskola</i>	,210***	,166***	,135***		,193***
<i>egyetem, magiszteri, PhD</i>	,292***	,224***	,209***		,334***
Településtípus					
<i>más város</i>	,057	,090**	,108**	,145**	-,090
<i>falu</i>	,003	,097**	,117**	,090	-,186**
Apa iskolai végzettsége					
<i>elméleti líceum, főiskola</i>		,184***	,171***	,163***	,151***
<i>egyetem, magiszteri, PhD</i>		,176***	,152***	,184***	,090
Apa foglalkozása					
<i>szellemi</i>		,006	,007	,011	,038
<i>vezető</i>		,129***	,117**	,154***	,092 *
Mivel foglalkozik jelenleg					
<i>tanul</i>			,156***		
<i>egyéb</i>			-,067**		
Korrigált R-négyzet	,102	,165	,165	,082	,148
N	1162	1043	1014	490	470

TANULMÁNY

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Függő változó: státusindex. Kontrollváltozók: Férfi, általános iskola/szakiskola/szakközépiskola, falu, apa iskolai végzettsége – általános iskola/szakiskola/szakközép, apa foglalkozása – fizikai

Forrás: Saját szerkesztés. (a vastagon szedett számok a könnyebb értelmezést segítik)

A regressziós modell alapján 2016-ban is az egyetemi végzettségnek van a legerősebb hatása (0,292 és 0,176 béta értékkel), a fiatalok saját, illetve az apa iskolai végzettsége egyaránt szignifikáns összefüggést mutat. 2001-hez képest a településtípus nem befolyásolja a státust, az életkor viszont nagyobb hatást fejt ki, szintén negatív előjellel. Az apa foglalkozása hasonlóképpen csak a vezetők esetében szignifikáns (0,129-es béta értékkel).

A 4. és 5. modellben megvizsgáltuk, hogy hogyan hatnak a magyarázó változóink külön-külön a tanulókra, illetve a dolgozókra. A dolgozók esetében szintén erősebb kapcsolat van a végzettség és a státus között, különösen az egyetemi végzettség befolyásolja a státust. Az apa iskolai végzettsége a tanuló fiatalok státusára szignifikáns hatással van, azonban a dolgozó fiatalokat vizsgálva, az apa foglalkozása továbbra is csak a vezetők esetében mutat szignifikáns összefüggést.

Tehát a társadalmi státushelyzetet magyarázó tényezők közül a regressziós modellek alapján mindkét évben az iskolai végzettség, különösen a felsőfokú végzettség a legfontosabb. A fiatalok státusát az apa iskolai végzettsége egyaránt befolyásolja, az apa foglalkozásának viszont csak a vezetők esetében van szignifikáns hatása.

A településtípus és státus között csupán 2001-ben mértünk jelentős összefüggést, az életkor és a nem kisebb mértékben ugyan, de szintén szignifikáns hatással van a társadalmi státushelyzetre.

Összegzés

Elemzésünk során arra fektettük a hangsúlyt, hogy a fiatalok társadalmi-gazdasági, munkaerőpiaci és iskolázottsági helyzetében bekövetkezett változásokat vizsgáljuk. Arra törekedtünk, hogy egy többdimenziós megközelítésben írjuk le a fiatalok szegmentációját, a régi és az új struktúraképző elemek együttes alkalmazásával.

Az első részében három hagyományos rétegződési dimenziót figyelembe véve – iskolai végzettség, szubjektív jövedelem, foglalkozási szerkezet – elemeztük az ifjúságot, majd a második részben azt vizsgáltuk, hogy az iskolai végzettség, foglalkozás, nem, életkor, településtípus milyen hatással vannak a fiatalok státushelyzetére.

A fiatalok foglalkozási rétegszerkezetét vizsgálva olyan változásokat látunk, hogy 2016-ban kevesebb a fiatalok között a szakképzetlen munkás és gazdálkodó, és nagyobb arányban vannak vállalkozók, illetve vezetők, mint 2001-ben. Úgy gondoljuk,

TANULMÁNY

hogy csupán a foglalkozási besorolás alapján képzett társadalmi csoportokból kiindulva kevés sikerrel lehet a fiatalok társadalmi szerkezetét megismerni, mert a munkaerőpiaci helyzetük még nem stabil, egyre hosszabb ideig tanulnak (Zinnecker 1993), ebben az életkorban még kevesen rendelkeznek stabil jövedelemmel, munkaerőpiaci státussal.

A státushelyzet társadalmi meghatározóit vizsgálva azt mondhatjuk, hogy az örökölt státus, az apa foglalkozása nem annyira meghatározó a fiatalok státusára, az iskolai végzettség azonban változatlanul fontos marad, a kulturális tőke továbbra is legfontosabb státusmeghatározó tényező.

Eredményeink Treiman modernizációs tézisével megegyeznek, miszerint az iskolai végzettségnek a foglalkozásra gyakorolt hatása erősebb és az apa foglalkozásának szerepe csökkent.²⁰

A státushelyzet egyik legmeghatározóbb tényezője az iskolai végzettség, a Bourdieu-i, illetve Zinneckeri megközelítés szerint minél több ideje van egy fiatalnak arra, hogy kulturális tőkére tegyen szert, azaz minél előnyösebb családi háttérrel rendelkezik, annál jobb helyzetbe kerül. Azt is mondhatnánk, hogy az ifjúság a szülői társadalmi osztályhelyzet szerint szegmentálódik (Zinnecker 2006), azonban ez az állítás nem állja meg a helyét, amennyiben az osztályhelyzet alatt a szűkebb értelemben vett „foglalkozási osztályszerkezetet” értjük, elemzésünk is azt mutatja, hogy a foglalkozás hatása veszített relevanciájából.

Az elemzés továbbá azt is alátámasztja, hogy mérséklődtek a településszerkezeti egyenlőtlenségek, a településtípus 2016-ban, a 2001-es évvel ellentétben, nincs szignifikáns hatással a státusra, az életkor – negatív előjellel – viszont nagyobb hatást fejt ki.

Elemzésünk rámutat arra, hogy a hagyományos rétegződési mutatók ugyan differenciálnak, de nem olyan erősen, mint régen, ezért a fiatalok rétegződésének leírásához nem elégséges. A fiatal korosztályok esetében nem beszélhetünk homogén jövedelmi, foglalkozásbeli osztályokról, ők azok, akik inkább fogyasztás szerint rétegződnek, ezért fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet, hogy a hagyományos társadalmi struktúraelemzésekkel párhuzamosan nagyobb teret kell kapjanak az életstílus elemek.

²⁰ Németh (2006) szerint Magyarországon Treiman hipotézisével ellentétes tendenciák figyelhetők meg. A szülői háttér hatása a fiúk iskolázottságára folyamatosan erősödik, sőt a származás az iskolarendszert megkerülve, más csatornákon keresztül is befolyásolja az elért státuszt.

TANULMÁNY

Irodalom

- Bauer B. – Szabó A. – Máder M. – Nemeskéri I. (2003): Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. *Új ifjúsági Szemle*, 1(1): 105–125.
- Beck, U. (2004): Túl renden és osztályon? Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi individualizációs folyamatok és az új társadalmi alakulatok, identitások keletkezése. In: Angelusz R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 322–356.
- Berger V. (2008): Életstílus- és miliókutatások a német szociológiában: a hagyományos struktúramodellek alternatívái? <http://replika.hu/replika/64-06> (utolsó letöltés: 2018. 10. 17.)
- Bokányi Z. – Gyorgyovich M. – Pillók P. (2018): Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban. In: Székely L. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2016*. Budapest, Kutatópont, 141–183.
- Chisholm, L. (2006): Élesebb lencse vagy új kamera? Ifjúságkutatás, ifjúság és társadalmi változás Nagy-Britanniában. In: Gábor K. – Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Szeged, Belvedere Meridionale, 117–155.
- Csata Z. (2005): Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében. In: Gábor K. – Veres V. (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Szeged, Belvedere Meridionale, 75–108.
- Csata Z. – Dániel B. – Kiss D. – Ruzsuly E. – Sólyom Z. (2009): Diplomás karrierpályák az erdélyi magyar fiatalok körében. *Erdélyi Társadalom*, 7(1–2.): 31–68.
- Csate A. – Kovács I. – Kristóf L. (2006): Fogyasztói csoportok az ezredforduló Magyarországon. In: Kovács I. (szerk.): *Társadalmi metszetek*. Budapest, Napvilág Kiadó, 253–291.
- Éber Márk Á. (2016) Mit tudunk a 21. század fiataljai előtt álló kihívásokról? Hozzászólás Kabai Imre és munkatársai Rétegződéskötetéhez. *Replika* 27(96–97): 191–195.
- Ercsei K. (2006): Fél-sziget Fesztivál ifjúsága. Fesztiválok ifjúsága? Az iskolázottság és továbbtanulás összehasonlító vizsgálata az ifjúsági korszakváltás kontextusában. In: Ercsei K. – Veres V. (szerk.): *WEB. Fesztiválok Ifjúsága*. Kolozsvár, Co-va-print, 47–63.
- Erikson, R. – Goldthorpe, J. – Portocarero, L. (1988): Intergenerációs osztálymobilitás és a konvergenciátézis Anglia, Franciaország és Svédország példáján. In: Róbert P. (szerk.): *A társadalmi mobilitás. Hagományos és új megközelítések*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 220–255.
- Fábián Z. – Kolosi T. – Róbert P. (2000): Fogyasztás és életstílus. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2000*. Budapest, TÁRKI, 220–259.

TANULMÁNY

- Fábián Z. – Róbert P. – Szívós P. (1998): Anyagi-jóléti státuscsoportok társadalmi miliói. In: Kolosi T. – Tóth I. G. – Vukovich G. (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. Budapest, TÁRKI, 72–91.
- Fekete M. – Prazsák G. (2014): Kulturális kasztrendszer. Autonómia és közösségiség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In: Nagy Á. – Székely L. (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont, 195–218.
- Gábor K. (2004): Globalizáció és korszakváltás. In: Gábor K. – Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. Szeged, Belvedere, 28–72.
- Gábor K. (2005): A perifériáról a centrumba. Előzetes hipotézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének az értelmezéséhez. In: Gábor K. – Veres V. (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Szeged, Belvedere Meridionale, 9–23.
- Gábor K. – Gaul E. – Szemerszki M. (2006): Trendek a Sziget-kutatásban. Az új fiatal középosztály kialakulása. In: Ercsei K. – Veres V. (szerk.): *WEB. Fesztiválok ifjúsága*. Kolozsvár, Cova-print, 9–34.
- Ganzeboom, H. B. G. – De Graaf, P. M. – Treiman, D. J. (1992): A standard International Socio-Economic Index of Occupational Status. *Social Science Research* 21: 1–56.
- Hradil, S. (1995): Régi fogalmak és új struktúrák. Miliő-, szubkultúra- és életstílus-kutatás a'80-as években. In: Andorka R. – Hradil, S. – Peschar, L. J. (szerk.): *Társadalmi rétegződés*. Budapest, Aula kiadó, 347–387.
- Kabai I. (2006): *Társadalmi rétegződés és életesemények. Magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Kabai I. – Iharosi T. – Kabainé Tóth K. (2018): A társadalmi rétegződés empirikus vizsgálata a fiatalok körében egy speciális többdimenziós modell segítségével. In: Nagy Á. (szerk.): *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 20016*. Budapest, Excenter Kutatóközpont, 372–402.
- Kolosi T. – Róbert P. (2004): A magyar társadalom szerkezeti átalakulásának és mobilitásának fő folyamatai a rendszerváltás óta. In: Kolosi T. – Tóth I. G. – Vukovich G. (szerk.): *Társadalmi Riport*. Budapest, TÁRKI, 48–74.
- Nagy Á. (2014): Ifjúsági rétegek 2012. In: Nagy Á. – Székely L. (szerk.): *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, ISZT Alapítvány – Kutatópont, 29–45.
- Németh R. (2006): A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon a Rendszer-változás folyamán. *Szociológiai Szemle*, 4: 19–35.
- Róbert P. (2015): Osztály- és rétegződéskutatási dilemmák a magyar társadalomban. Replika, 92–93: 77–93.
- Salat L. – Papp Z. A. – Csata Z. – Péntek J. (2010): Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. In: Szikszai M. (szerk.): *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és*

TANULMÁNY

- kilátásai. Támpontok egy lehetséges stratégiához.* Kolozsvár, A Magyar Tudományos Akadémia Kolozsvári Területi Bizottsága, 9–125.
- Szabó J. (2018): Kulturális szegmentáció az erdélyi magyar fiatalok körében. *Szocio.hu* (3. szám), 62–79.
- Székely M. – Barna I. (2002): *Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára.* Budapest, Typotex Kiadó.
- Veres V. (2005): Az erdélyi fiatalok társadalmi strukturális helyzete és jövőtervezése. In: Gábor K. – Veres V. (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után.* Belvedere Meridionale, Szeged.
- Veres V. (2006): Középosztályosodási tendenciák vizsgálata a marosvásárhelyi Fél-sziget Fesztivál résztvevői körében. In: Ercsei K. – Veres V. (szerk.): *WEB. Fesztiválok Ifjúsága.* Kolozsvár Cova-print, 35–47.
- Veres V. (2011): A fiatalok munkaerőpiaci helyzete, a társadalmi közérzet és a problémaérzékelés rétegspecifikus életérései. In: Kiss T. – Barna G. (szerk.): *Erdélyi Magyar Fiatalok. Összehasonlító elemzés.* Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 55–85.
- Veres V. (2013): Népszámlálás 2011: A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában. *Erdélyi Társadalom*, 11. évfolyam 2: 23–54.
- Veres V. (2014): Társadalmi rétegződés és anyagi-jövedelmi különbségek Magyarországon és az erdélyi magyarság körében. *Szociológiai Szemle*, 24(2): 4–46.
- Veres V. (2015): Népegykezerkezer szerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- Zinnecker J. (1993): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. In: Gábor K. (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság.* Szeged, Szociológiai Műhely, 5–28.
- Zinnecker J. (2006): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: Gábor K. – Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúságszociológia.* Szeged, Belvedere, 69–95.